

УДК – 32:008

Взаємозалежність політичної культури із стратегічними пріоритетами держави

І.А. ШТУКА

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна,
E-mail: maks23@i.ua, 33018

Авторське резюме

У представленій статті автор аналізує взаємозалежність політичної культури суспільства із стратегічними пріоритетами держави. Аналіз відбувається на основі Української держави.

У політичній науці існує безліч концепцій політичної культури. Однак класичною концепцією політичної культури є концепція розроблена американськими науковцями Г. Алмондом та С. Вербою. Згідно з якою політична культура представляє собою систему емпіричних вірувань, експресивних символів, цінностей, які в сукупності і визначають ситуацію, в рамках якої існує політична діяльність [1]. Також у даній статті наводиться авторське бачення феномена політичної культури.

Процес модернізації політичної системи спричинив зміну основних стратегічних пріоритетів розвитку України. Ці зміни привели до зміни ціннісних установок та типу політичної культури українського суспільства. Політична культура виявилася тим фактором, який здатний безпосередньо сприяти або перешкоджати модернізації, демократизації політичного розвитку.

У статті виділена низка факторів внаслідок яких формуються стратегічні пріоритети країни. На думку автора, соціально-економічний фактор є найважливішим, що формує політичну культуру і визначає пріоритети розвитку. Оскільки добробут є найточнішим показником, який свідчить про те, чи подобаються народу кроки влади та обрані напрями майбутнього розвитку. Пропонується розробляти та поширювати ідеологію стратегічного розвитку, що забезпечить ефективне функціонування політичної культури суспільства.

Ключові слова: політична культура, політична система, політична активність, стратегічні пріоритети, соціально-економічне становище, влада.

Mutuality of political culture with strategic state priorities

I.A. SHTUKA

National university of water management and nature resources use, Rivne Ukraine,
E-mail: maks23@i.ua, 33018

Abstract

The author analyses interdependence among political culture of society and strategic state priorities, based on Ukraine example, in the article supplied below.

There are many concepts of political culture in political science. However, the most classical concept is considered the concept invented by the American scientists G. Almond and S. Verba. This concept represents political culture as a system of empirical beliefs, expressive symbols, values, which are determine the situation where is political activity exist. Besides, the author reveals his own vision of the phenomenon of political culture in this article. The process of modernization of the political system led to alteration of key Ukrainian strategic development priorities. These changes resulted the restructuring of attitudes and political type of culture in Ukrainian society. Political culture proved to be factor wich can helps or hinders in process of political modernization and democratization.

This article highlighted a number of factors which influence on formation of the strategic priorities of the country. The author concludes that, socio-economic factor is the most important; it creates a political culture and defines development priorities, because welfare is the most accurate indicator, which shows whether people like the steps of government activities and selected areas of future development or no. It is proposed to develop and disseminate the ideology of strategic development that will ensure the effective functioning of the political culture.

Key words: political culture, political system, political participation, strategic priorities, socio-economic status, power.

Постановка проблеми. Сприйняття українським народом демократичних ідеологічних стандартів відбувається не лише через національну та духовну самоідентифікацію, а й здійснюється через реформування соціально-економічних і політичних інституцій. Якісний рівень формування політичної культури українського суспільства багато в чому залежить від вектора подальшого розвитку самої

держави. І навпаки від рівня та стану політичної культури залежить багато: чи сприйме населення сформований політичний курс, чи буде ставитись до нього, як до такого, що виражає сподівання, надії тощо, або виявить повну байдужість і викличе пасивний опір [6]. Політична культура є показником стабільності та довіри до існуючої політичної системи, реальних кроків державної влади щодо розвитку країни

© І.А. Штука, 2015

в майбутньому. Отже, політична культура суспільства і напрями подальшого розвитку держави - часто два взаємообумовлені та взаємозалежні процеси. Політичні знання та навички громадян України рідко використовуються, коли мова йде про вибір стратегічного напрямку розвитку країни. Це залежить від політичної волі владної еліти, і, відповідно, від їхньої політичної культури та рівня політичної освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивченням проблеми трансформації політичної культури в умовах демократичного державотворення та зміни напрямів розвитку займаються українські І. Держок та І. Парубчак. Також слід відзначити наукові доробки Ж.Деркача, який розглядає політичну культуру як інтегральну характеристику процесу формування і розбудови держави [5]. Проблеми розвитку політичної культури українських громадян у межах нинішньої політичної системи досліджують такі вчені, як: Є. Головаха, Н. Паніна [3], Ю. Онишків [7]. Проводяться конференції та видаються наукові статті, монографії присвячуються політичній культурі загалом та політичній культурі українського суспільства зокрема.

Мета дослідження. Визначити рівень взаємозалежності політичної культури із обраними стратегічними пріоритетами держави та окреслити фактори впливу на процес їх формування.

Виклад основного матеріалу. Класичним визначенням у політичній науці феномена політичної культури вважається визначення, яке було сформульоване американськими вченими Г. Алмондом та С. Вербою, засновниками концепції політичної культури. Розробляючи дану концепцію науковці намагалися дати повне визначення поняттю політичної культури. Так, Г. Алмонд приходять до висновку, що політична культура – це зразок індивідуальних позицій і орієнтацій стосовно політики, притаманний членам політичної системи. Вона представляє собою суб'єктивну сферу, що лежить в основі політичних дій і надає їм значення [2, с.5-6]. У даному випадку суб'єктивна сфера є сферою свідомості.

Політична культура пронизує всю сукупність відношень, які складаються між учасниками політичного процесу, здійснює вплив на форми організації державної влади, будову її інститутів, дозволяє ефективно регулювати відносини між державою і громадянським суспільством, забезпечує соціальний консенсус. Політична культура є тим фактором, який може безпосередньо сприяти або перешкоджати демократичному політичному розвитку [4].

На основі проведених автором попередніх наукових досліджень, було сформульовано авторське бачення політичної культури як сукупності політичних знань, переконань, орієнтирів і зразків поведінки людини та суспільства, що формуються під впливом низки факторів, яка

є детермінантою і необхідною умовою виникнення, існування, збереження та розвитку політичної системи [10, с. 139]. Автор припускає, що одним із даних факторів можуть виступати стратегічні пріоритети розвитку держави.

З процесом модернізації політичної системи України змінилися і її стратегічні напрями розвитку, відбувся кардинальний поворот у зовнішній та внутрішній політиці. Зміни політичного устрою призвели до зміни ціннісних установок та відповідної трансформації політичної культури. Однак процес вибору нових стратегічних пріоритетів досить важкий.

Тому ми спробували виділити низку факторів, внаслідок впливу яких формуються стратегічні пріоритети країни. Серед них варто виділити наступні:

- 1) політичні, соціально-економічні тенденції у державі;
- 2) геополітичні, політичні, економічні процеси у світі та регіоні;
- 3) функціонування політичної системи України;
- 4) зовнішня та внутрішня політика України.

Відповідно, пріоритети розвитку формуються внаслідок економічних та соціально-економічних очікувань суспільних груп і власників капіталу, визначаються із урахуванням стану народного господарства, становища держави на міжнародній арені та ін. На макрорівні чинники, які впливають на формування цих пріоритетів, можна розподілити на дві групи: внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх чинників формування стратегічних пріоритетів ми віднесли: рівень соціально-економічного життя в державі; настання криз у суспільно-політичній та економічній сферах, кризи соціальних інститутів; перерозподіл сфер впливу політичної еліти на державному та місцевому рівнях;

посилення етнічних, соціальних та економічних протиріч між регіонами; діяльність суб'єктів політики. Тоді як до зовнішніх чинників відносяться зовнішня політика держави, перебіг інституційних реформ, геополітичні процеси, міжнародні відносини, співпраця впливових сусідів – ЄС, Росії – з Україною.

Варто відзначити, що кожен із перелічених чинників, який впливає на стратегічні пріоритети держави, становить самодостатню тему для окремих досліджень, оскільки перед Україною, її народом, владою стоїть важливе завдання – збереження суверенітету та незалежності. Тому подальший науковий пошук був спрямований у напрямі, визначеному темою наукової статті – визначення перспектив розвитку політичної культури у взаємозв'язку з обраними стратегічними пріоритетами держави.

На нашу думку, формування демократичної політичної культури українського суспільства має відбуватися з урахуванням наступних

складових цього процесу. В період зміни стратегічних пріоритетів держави, на нашу думку, найважливішою складовою формування політичної культури суспільства є соціально-економічне становище, яке здатне покращуватися в результаті ефективних політичних змін. Добробут є найточнішим показником, який свідчить про те, чи подобається народу нинішня влада, чи ні. Національною специфікою політичної культури є його вирішальний вплив на спад та піднесення політичної активності. Визнаючи цю роль, ми не розглядаємо добробут як чинник формування політичної культури у традиційному понятті, проте вважаємо його складовою цього процесу, який закладає основу для розвитку громадянського суспільства. Також варто зазначити, що соціально-економічне становище є одним із факторів, що впливають на визначення стратегічних перспектив.

У вітчизняному варіанті реформа фінансово-господарської системи держави, зумовлена переходом від планової до ринкової економіки, спричинила низку кардинальних перетворень у соціально-економічному житті. Гасла, під якими проводилася приватизація великих та малих підприємств промислового комплексу УРСР, виявилися популістськими, оскільки пересічні громадяни так і не стали їхніми власниками. Порушення економічного балансу призвело до практичного зупинення економіки, що не могло не позначитися на рівні життя населення.

Соціально-економічна криза перших років незалежності заклала основу для суттєвого майнового розшарування громадян, яке спостерігається і нині. Очевидно, що особливістю національного менталітету є терпимість. Можливо, цим можна пояснити стійкість суспільства до тих негараздів, які йому довелося відчути. Виведення країни із кризи, стабільність були основними гаслами тогочасних політичних партій. Проте подальший розвиток подій все більше розчаровував населення в ідеалах «ринку». Незважаючи на погіршення добробуту, громадян все ж не полишали сподівання на зміни на краще. За останній рік українці консолидувалися та політизувалися під впливом обставин, рівень політичної активності та політичної свідомості досягли апогею за весь період незалежності України. Каталізатором подій стала ситуація щодо підписання договору про асоціацію з ЄС, що збрала велику кількість людей, налаштованих на дії. На хвилі революційного, протестного настрою виникла нова «мітингова демократія» – Євромайдан у Києві [8, с. 83].

Результати соціологічних опитувань свідчать про те, що суспільство потребує відходу від принципів чистого «ринку» шляхом посилення державного регулювання економіки. Власне, на цьому підґрунті виникає протистояння між суспільством та політичною й еконо-

мічною елітами, які у вітчизняному варіанті є, по суті, тотожними. Прагнення задоволення власних інтересів на шкоду суспільним змушує еліту вдаватися до популізму, «пошуку винних» у погіршенні добробуту народу і т.п.

У цьому контексті ймовірним є посилення фрагментарності політичної культури населення України через поширення ідей регіонального сепаратизму, які можуть загостритися внаслідок:

1) звинувачень місцевими елітами та населенням регіонів центральних органів державної влади за «провали» в соціально-економічній політиці;

2) тиску з боку органів місцевої влади на органи центральної влади з вимогою дати дозвіл на акумуляцію доходів у місцевих бюджетах, збільшенні фінансування і т.п.;

3) штучного загострення соціокультурного та етнічного протистояння населення різних регіонів держави;

4) поширення ностальгії за радянською стабільністю.

У загальнонаціональному масштабі проблеми регіонів виливаються у системні кризи найважливіших соціальних інститутів та сфер: освіта, духовність, здоров'я нації. Поєднання наслідків кожної із них лише посилює деструктивний ефект інших. У сукупності їхній вплив зумовлює катастрофічне для держави явище виродження суспільства.

Окрім руйнівного ефекту, поєднання всіх деструктивних явищ погіршує становище усвідомлення пересічним громадянином того, що нічого змінити не можна. І тому замість згуртування суспільства з метою їхнього вирішення маємо суспільство зневірених осіб, котрі фактично залишаються «сам на сам» із проблемами (наведений перелік яких далеко не вичерпано).

Така ситуація слугує додатковим стимулом для поширення у суспільстві негативних явищ жебрацтва, правового та ціннісного нігілізму, стрімкого процесу майнового розшарування, підвищення вразливості соціально незахищених верств населення. Їхнє поширення має безпосереднє відношення до політичної культури громадян, оскільки позбавляє стимулів до реалізації прав та свобод людини, актуалізує примат прагнення особистого добробуту над досягненням суспільного інтересу.

Однак неспроможність місцевих еліт вирішити дані проблеми самостійно (через їхній системний характер) підштовхує їх до пошуків центрів впливу, які могли б сприяти вирішенню цих проблем або ж прийняти на себе відповідальність за їх загострення. Ця тенденція у поведінці сприяє поляризації суспільства, «пошуку винних», зменшенню лояльності до влади, зневірі у можливості щось змінити.

У нашій державі була прийнята «Стратегія економічного та соціального розвитку України

на 2004-2015 рр.», в якій визначалися стратегічні орієнтири, головні пріоритети, реалізація інноваційної політики у сфері соціально-економічної політики [9].

У даній стратегії основне місце відводиться проблемі зміцнення потенціалу розвитку регіонів та їхньої конкурентоспроможності. Йдеться про те, що основою політики економічного зростання на регіональному рівні повинно стати раціональне використання трудового потенціалу та виробничих ресурсів, максимальне сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення раціонального використання навколишнього середовища. І справді, в Україні досі існує проблема незбалансованого розвитку територій та регіональних диспропорцій. Подолання зазначених проблем приведе до стабілізації соціально-економічного становища громадян держави, що сприятиме покращенню політичного клімату та довіри до політико-владної еліти.

Постає інше питання на скільки ця обрана стратегія буде виконуватися і чи вона принесе бажані результати? Тому що минула влада України приймала багато потрібних рішень для країни, але не завжди доводила їх до кінця. Будемо сподіватися, що нова влада врахує всі помилки попередньої влади, визначатиме і

реалізовуватиме пріоритетні стратегії для держави.

Висновки. Окреслені проблеми потребують системного вирішення, а отже – цілеспрямованої політики держави. На наше глибоке переконання, інституція, спроможна вирішити або ж сприяти вирішенню окресленого кола найважливіших соціальних проблем, могла б претендувати на практично невичерпний кредит народної довіри. Нехтування цим шансом з боку держави лише дає можливість для його використання нерезидентами, що відповідним чином може вплинути на політичну свідомість населення. Успішність реалізації будь-якого із варіантів стратегічного розвитку безпосередньо залежить від розуміння суспільством суті факторів, котрі зумовлюють вибір, усвідомлення власної відповідальності та наслідків прийняття стратегічних рішень та, врешті-решт, підтримки обраного вектора розвитку. Іншими словами, реалізація стратегії потребує розробки та поширення ідеології стратегічного розвитку, що стане основою для нової політичної культури. Ідеологія, освіта, політична активність, партійна система та громадська думка є критичними складовими, що покликані забезпечити ефективне функціонування політичної культури суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии [Электронный ресурс] / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. — 1992. — № 4. — Режим доступа: http://www.polisportal.ru/index.php?page_id=51&id=28.
2. Бурдяк В. Політична культура, ідеологія, психологія: навч. посібник [Текст] / В. Бурдяк, Н. Ротар. — Чернівці : Рута, 2000. — 155 с.
3. Головаха Е. Основные этапы и тенденции трансформации украинского общества: от перестройки до «оранжевой революции» [Текст] / Е. Головаха, Н. Панина // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2006. — №3. — С. 33-51.
4. Держко І. Трансформація політичної культури суспільства в умовах демократичного державотворення [Електронний ресурс] / І. Держко, І. Парубчак. — Режим доступа: <http://kbuaa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/4/09.pdf>.
5. Деркач Ж. Політична культура як інтегральна характеристика процесу формування і розбудови держави: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.03. «Політична культура та ідеологія» [Текст] / Ж. Деркач ; Ун-т внутр. справ України. — Х., 1999. — 20 с.
6. Миронюк І. Політична культура як основа загальної культури в політичному житті суспільства [Електронний ресурс] / І. Миронюк. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Politologia/78169.doc.htm. — Назва з екрана.
7. Онишків Ю. Проблема політичної культури в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Ю. Онишків. — Режим доступа : http://www.muv.cpe.org.ua/articles/item_6. — Назва з екрана.
8. Пасічний Р. Євромайдан: технології зниження політичної активності [Текст] / Р. Пасічний // Українська національна ідея. — 2014. — Вип.16. — С. 82-87.
9. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://old.niss.gov.ua/book/varnaly/005.htm>. — Назва з екрана.
10. Штука І. Становлення політичної культури України в процесі глобалізації [Текст] / І. Штука // Слов'янський вісник : збірник наукових праць. Серія «Історичні та політичні науки». — Рівне, 2014. — Випуск 18. — С. 138-141.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2015

REFERENCES:

1. Almond H, Verba S. Hrazhdanskaya kul'tura y stably'nost' demokratyy (The civic culture and stability of democracy). Polys, 1992, no.4. Regime to access: http://www.polisportal.ru/index.php?page_id=51&id=28.
2. Burdyak V., Rotar N. Politychna kul'tura, ideolohiya, psykholohiya: navch. posibnyk. (Political culture, ideology, psychology, teach. Manual). Chernovtsy, 2000. 155 p.

3. *Golovaha E.* Osnovnyie etapy i tendentsii transformatsii ukrainskogo obschestva: ot perestroiki do «oranzhevoy revolyutsii» (Main trends and etapy Transformation Ukrainian society: from perestroika to «oranzhevoy revolution.») // *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing.* — 2006. — №3. — P. 33-51.
4. *Derzhko I., Parubchak I.* Transformatsiya politychnoy kul'tury suspil'stva v umovakh demokratychnoho derzhavotvorennya (Transformation of the political culture in the democratic state). Regime to access: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/4/09.pdf>.
5. *Derkach Zh.* Politychna kul'tura yak intehral'na kharakterystyka protsesu formuvannya i rozbudovy derzhavy : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. polit. nauk. : spets. 23.00.03. «Politychna kul'tura ta ideolohiya» (Political culture as an integral characteristic of the process of formation and development of the state: abstract). Kharkiv, 1999, 20 p.
6. *Myronyuk I.* Politychna kul'tura yak osnova zahal'noyi kul'tury v politychnomu zhytti suspil'stva (The political culture as the basis of the general culture in the political life of society). Regime to access: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Politologia/78169.doc.htm.
7. *Onyshkiv Y.* Problema politychnoy kul'tury v Ukrayini na suchasnomu etapi (The problem of political culture in Ukraine today). Regime to access: http://www.muv.cpe.org.ua/articles/item_6.
8. *Pasichnyy R.* Yevromaydan: tekhnolohiyi znyzhennya politychnoyi aktyvnosti (Euromaidan: technologies reduce the political activity). *Ukrayins'ka natsional'na ideya*, 2014, no. 16, pp.82-87.
9. Stratehiya ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrayiny na 2004-2015 rr. (Strategy of economic and social development of Ukraine for 2004-2015 years). Regime to access: <http://old.niss.gov.ua/book/varnaly/005.htm>
10. *Shtuka I.* Stanovlennya politychnoy kul'tury Ukrayiny v protsesi hlobalizatsiyi (The formation of the political culture of Ukraine in the process of globalization). *Slov'yans'kyy visnyk*, 2014, no.18, pp.138-141.

Штука Ірина Анатоліївна - кандидат політичних наук, доцент
Національний університет водного господарства та природокористування
Адреса: 33028, м.Рівне, вул. Соборна, 11
E-mail: maksi23@i.ua

Shtuka Iruna Anatoliyivna – PhD in political science, associate professor
National university of water management and nature resources use
Address: 11, Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine
E-mail: maksi23@i.ua